

Metody transformační, substituční

Podstata spočívá v tom, že na neutrální jazykové pozadí se dosazují různé prvky konkurenčních podmnožin a jejich srovnáním se hledá vyjádření, které nejlépe splňuje komunikativní záměr. Principem transformace je experiment (to je pojem starší) nebo nověji modelování. Experimentuje se s nahrazováním a výměnou distinktivních stylových prvků.

Uvedu příklad věty:

31. prosince t. r. jsme předali 2 800 kusů vajec a 50 kg uzeného masa.

Tato věta nepochybně administrativního stylu vznikla vydělením z neutrálního jazykového pozadí užitím typických prvků a znaků pro administrativní stylovou oblast.

Jak bude vypadat transformace do hovorového stylu?

Na Silvestra jsme předali skoro 3 tisíce vajec a půl metráku uzeného.

Tedy - ztvárňujeme určitý obsah tak, že dosazujeme prostředky typické pro určitou stylovou oblast.

Nahrazujeme jeden prostředek jiným a tím se snažíme objasnit stylovou platnost těchto prostředků. Prostředek působí stylisticky výrazně teprve tehdy, když srovnáváme. Ještě jeden příklad : Lukášek skončil - zemřel - umřel. Stylově sestupná přímka.

U uměleckých textů se vezme text autora a pracuje se s jeho obměnami - např. se některé charakteristické jevy redukuje či přidává a zjišťuje se v čem je nebo není vzhledem ke smyslu textu daná autentická podoba ideální. S pojmem stylistického experimentu pracovala zejména stylistika ruská (Ščerba, Fedorov).

Metody matematicko - statistické

Kvantitativní, exaktní údaje jsou pro stylistiku podpůrné údaje. Často se počítá všechno, co se dá, ale statistický počet některých údajů je irelevantní, např. zjišťování frekvence gramatického rodu.

Na druhé straně jsou údaje, které jsou velmi důležité, a to délka slova, věty, odstavce. Důležité jsou při vydělení textů jednotlivých stylových oblastí, ev. pro charakteristiku jedinečného textu, textů jednoho autora.

a) *délka slova*

Průměrná délka slova v ČJ je 2,1 - 2,3. Počítá se počet slov děleno slabikami.

Kratší slova než je tento údaj jsou typická pro poezii, prózu pro děti a konverzační styl. Populárně-vědecký styl a vyprávěcí styl mají průměrnou délku, odborný styl má slova delší (je to také dáno tím, že slova exkluzivní, pojmově náročná, řidší jsou v průměru delší).

Důležitým ukazatelem je *index opakování slova* - počítá se tak, že se počet všech slov, které v textu jsou (bez ohledu na to, zda, se opakují nebo ne), vydělí počtem lexikálních jednotek. Existuje vzorec:

$$I_i = N/L. (i = \text{iterace}).$$

Čím je index opakování slova nižší, tím je text více variabilnější, je ukazatelem bohatosti slovníku. Čím je index opakování slova vyšší, tím je text monotónnější.

Opakování slova závisí na stylu. Vyšší index opakování slova mají texty vědecké, tam je totiž opakování žádoucí a synonymie nežádoucí. Stejně tak v konverzačních nebo dětských, textech určených pro děti je opakování častější. Nižší mívají texty publicistické a umělecké atd. Závisí to také samozřejmě na slohovém postupu - ve výkladu je index opakování vyšší narozdíl od popisu či informativního postupu. Závisí také na délce textu.

Pracuje se také na charakteristikách slovníku jednotlivých autorů. Je známo zpracování Čapkova slovníku, frekvenční slovník Bezručových Slezských písní atd.

b) *délka věty*

Průměrná délka věty v ČJ je 4 - 10 slov. Tzn. že relevantní je sledovat věty kratší než 4 slova a delší než 10 slov. To jsou věty stylisticky příznakové. Pomocí statistických metod, dat o délce věty lze stylově charakterizovat text žánrů, autora.

Tohoto údaje bývá spolu s ostatními využíváno při sporném autorství.

Určování autorství se nazývá atribuce a zjišťování kvantitativních charakteristik k tomuto účelu se označuje jako stylometrie.

Velmi známé jsou např. pokusy určit autorství některých dramát W. Shakespeara - porovnáním právě s kvantitativními charakteristikami textů dalších alžbětinských dramatiků (Marlowe, Jonson), ale i jiných autorů např. F. Bacona. U nás se tímto problémem soustavně zabývá P. Vašák (1980) - především na textech Máchových (viz např. autorský problém Mácha - Sabina).

Generativní stylistika se mj. snažila postihnout příznačné rysy autorského stylu podle toho, které typy transformací jsou v autorových textech nejčastější, nejfrekventovanější, využívajíc přitom také kvantitativní počty.

Dále se např. pomocí kvantitativních výzkumů stylu anglických uměleckých textů došlo k určitým zobecňujícím závěrům (L. A. Sherman na rozsáhlém materiálu z anglické literatury), a to, že anglická věta se s postupem času zkracuje a syntax anglické literatury se vůbec zjednodušuje.

U nás se kvantitativním charakteristikám soustavně věnuje M. Těšitelová. Věnovala se kvantitativnímu zkoumání uměleckých textů, např. stať O básnickém jazyce z hlediska statistického (SaS 1968). Ale zejména se věnuje zpracování kvantitativních charakteristik věcného stylu v češtině, které je shrnuto do několika článků a publikací, jmenovala bych např. publikaci Kvantitativní charakteristiky současné češtiny. Academia 1985. Také práce J. Mistríka (např. o typologii žánrů „věcné literatury“, ale nejen) je podložena rozsáhlým kvantitativním výzkumem.

Mistrík je také autorem vzorce pro výpočet *vnímavosti nebo srozumitelnosti (čitivosti) textu*. Je to typologická metoda zejména pro věcné texty. Tento výpočet je vhodné užívat např. při analýze publicistických textů, zpravodajských textů, ale i jiných, ne však uměleckých textů, protože tam by tyto údaje byly zbytečné, tam srozumitelnost, ev. rychlá vnímavost textu není cílem a o uměleckosti nic neřekne. I když nevylučuje se měření srozumitelnosti u tohoto stylu aspoň u mikrotextů.

$$\text{Vzorec: } R (\text{readibilita}) = 50 - \frac{R \cdot V}{L}$$

Počítá se průměrná délka věty krát průměrná délka slova děleno indexem opakování slova. Výhoda je ta, že stačí poměrně ne příliš rozsáhlý úsek textu, nejlépe zprostředka, ne úvod a závěr.

Těmito výpočty jsme v jedné seminární práci provedli srovnání R u deníku Blesk, ZN a LN, přičemž se zjistilo, že u Blesku je index R nejvyšší (asi 36), nejnižší je u LN (asi 25). Pro představu stupnice je taková: 0 - 10 texty na hranici srozumitelnosti (teoreticky jsou možné texty i s indexem menším než nula, tedy minus, ale to už nejsou texty v pravém slova smyslu, jsou to nějaké nesyntaxmované texty), 10 - 20 texty stylizované, těžko srozumitelné, dají se pouze studovat, ne číst, 20 - 30 jedná se o texty výkladové, náročné, ale srozumitelné, 30 -

8 práce na děla slova
kol naučt + kladiska zpravidajství - o zemi
i urádké, číslíce pabere pětirapiré, mnoho slova

-> práce - měření na věc. fakt. X r měření slova 1/4 milionem
40 texty lehce srozumitelné, čtou se velmi plynule, bez většího úsilí, 40 - 50 texty lehké, kurzorické

(konverzační, narativní, odpočinkové a zábavné).

V jedné DP dělala kolegyne srovnání komunikační strategie zpravodajství ČT 1 a TV Nova, včetně R, srovnání
vyšlo v neprospěch ČT 1. U některých rozhlasových zpráv se index pohybuje v rozmezí kolem 22 - 26.

Mluvila jsem o tom, že u uměleckých textů tyto výpočty nemají smysl, ale jisté pokusy byly učiněny i v této
oblasti, a to pokud jde o charakter žánru. Zjistilo se nebo spíše potvrdilo se, že čtivější jsou detektivní a
narativní romány než filozofické romány nebo lyrizovaná próza. Čtivější je drama než báseň, z básní jsou
nejčtivější epické atd.

Práce
ukončena
kapsla karta - glub. troce

- přidělení skautů

①

② Vyšetř. statistické metod v gramatice
ČSAV, Praha 1980. - jin údaje o odborném
a metodickém stylu

③ Trštelová - Jeliček - Bešta
Trštelová
1961

④ J. Worouček: Statistické metody
a nauce o řeči. 1964
- určité údaje statistické v sledem
k výmě, výmě, děle řeči

⑤ Trštelová, V.: Technika filologické
práce, Praha 1958 (skupina).